

ЧАСТИНА ПЕРША

I

Фірмовий швидкісний поїзд «Юго-Западный экспресс»^{*} сполученням Суми — Київ запізнювався вже на три години. Спочатку на кінцевій станції *Киев-Пассажирский* оголосили орієнтовний час запізнення 20 хвилин, потім 30, 40 і так далі. На відміну від зустрічальників, пасажери всередині вагона не виявляли з цього приводу жодних ознак занепокоєння — ніхто з них не планував цю поїздку заздалегідь, а тому не здогадувався навіть про гіпотетичний час свого прибуття.

Нічний переїзд видався вкрай важким. На станцію пасажирів привезли о пів на першу ночі, за годину до подачі поїзда: провести кілька перекличок, докладний опис багажу, а також видати донки — так називали між собою казенні дорожні набори з сухпайками для подорожувальників. Сидячих місць на вокзалі вистачило лише для першої половини пасажирів, тому іншій доводилося о такій пізній годині стояти, притулившись до стіни, а потім наполегливо витирати плечі від побілки. Щойно оголосили прибуття, їх вивели на перон, вистроїли куп-

^{*} Тут і далі курсивом позначено російську мову.

ками навпроти гаданих дверей вагонів і наказали чекати. Поїзд подали із запізненням на пів години, нумерація була не з голови, а з хвоста.

По вагонах розподіляли відповідно до категорій зайнятості: купе — сьома, СВ — шоста, люкс — п'ята, плацкарт — для тих, хто категорії не має, але має на руках живі гроші. Розсадивши всіх по місцях за списком, провідник вагона СВ, нарешті, оголосив на весь прохід, що омріяний і жаданий вагон-ресторан з напівміфічним дефіцитним грузинським коньяком у їхньому поїзді, на жаль, сьогодні працювати не буде — не витягують батареї. Вислухавши праведне обурення, він, ніби нишком, сказав, що все необхідне можна придбати на місці, прямо в нього. Пасажири, серед яких чомусь не було жодної жінки, вмить вишикувалися в чергу за граненими півлітровими графинами з товстого зеленого скла і такими ж граненими склянками у підстаканниках (і те, і друге — не більше одного в руки). Після п'ятого тосту, коли поїзд нарешті зрушив з місця, одна половина пасажирів пішла на перекур, а інша — до провідника за добавкою.

Зранку, коли густий етаноловий штин не можна було зрушити з місця жодним протягом, нав'ючений мокрою від поту білизнаю провідник з показним співчуттям розчаровував усіх спраглих похмелитися, вирікаючи протокольне «утром не положено». У відповідь на все дужчі благання, він, ніби зглянувшись, нишком пропонував поправити здоров'я гарячими напоями: чай чорний — 50 рублів, чай «кріпкій» — 300, кава — 70, «кріпкій» — 350. Двадцятитрирічний Іван Гнідий із третього купе вагона СВ вирішив не вдаватися до настільки радикальних методів боротьби з похміллям, тому взяв просто чай, на що провідник, з дещо зневажливим поглядом, роздратовано буркнув: «Ясно». Його сусід по купе Гєша, навпаки, почувши про можливість похмелитися, запхав провідникові в кишеню купюру в 500 рублів і попросив

принести йому каву подвійної міцності. Той зрозумів його правильно і за кілька хвилин приніс повну склянку підозрілої речовини кольору паленого жита і поклав поряд з нею два стіки: кави і цукру. Геша одразу оживився, висипав їхній вміст на надкушену галету, що лежала тут же на столі, випив склянку залпом і, обтерши відрослу щетину над губами, закусив цим імпровізованим сендвічем. «А фо? Я терь холофтой — мне нікто не запретіт!» — виправдовувався він перед молодшим компаньйоном, з явною огидою перетираючи між зубами гіркі гранули.

Іванові ж було зовсім не до нього. Він стояв у проході біля вікна, намагаючись провітрити рота від противного нальоту, що за кілька годин неспокійного сну обліпив його від зубів до горлянки. Зубна щітка разом із пастою залишилися в сумці, яку ще на вокзалі наказали здати в багаж. Холодної води, щоби прополоскати рота, не було ні у вбиральні, ні у провідника, а пляшечка, що лежала в донці, пішла вчора вночі на запивон. Доводилося вдовольнятися гарячим чаєм, не зважаючи на спеку, від якої штани прилипали до сидіння і яка при тому лише наростала з кожною хвилиною.

Після поправки здоров'я Геша наважився прилягти на подушку без наволочки, ігноруючи заборону провідника спати на казенному без білизни, і вже за кілька хвилин солодко сопів. Нарешті можна було без жодної наруги над совістю поснідати, не боячись піддати товариша спокусі. Іван знав, що за вчорашньою попойкою сусід спорожнив усю свою донку до крихти і навіть кілька разів просив із ним поділитися, підливаючи за це коньяку в його склянку. Відмовитися від такої медвежої послуги було ризиковано, адже той підступно піднімав тости, ігнорування яких у поважному товаристві вважалося за непристойність: «За героєв (стоя! — підначував Геша)», «За ветеранов (ура! ура! ура!)», «За тех, кто не с нами (не чокайся)» і головне «Штоб баби давали (а чо не, ти

чьо із етіх?!))» За баб Гєша випивав особливо гречно: проміжки між першими склянками, поки ще були сили ворушити язиком, повнили розповіді про те, які в нього діти дебїли, яка його жінка сука, як вона п'є з нього кров і не дає нормально жити. Він тричі, акурат перед наступним тостом, нахилив до Івана своє лисе тім'я і жартував, що це вони йому виїли. Але коли врешті стало відомо, що центр зайнятості присвоїв-таки йому вистраждану шосту категорію зайнятості і того ж вечора відправляє його до Києва, Гєша кулею кинувся додому, зібрав усі гроші, які були, і, ні слова не сказавши дружині, поїхав з хабарем до РАЦСу, аби їх тут же на місці розлучили. На потяг він сідав уже парубком і першим же тостом дякував государству за те, що в його 35 воно нарешті зглянулося і дарувало йому другу молодість.

Донка мала вигляд цупкого прямокутного пакета з ручкою, схожого на тетрапак. Наповнювали його з розрахунку на два прийоми їжі. З учорашньої трапези вціліло лише кілька посудинок, схожих на ті, в яких Іван колись купував паштет. Іван висипав її вміст на койку, намагаючись знайти пластинку жуйки — по телевізору колись казали, що до певних наборів кладуть навіть її. Але серед залишків були тільки вітамінна таблетка, яку він одразу ж ковтнув, пакетик чаю зі стіком цукру і, несподівано, цукерка. Певно, вона була шоколадною, бо від спеки зробилася м'якою і безформною. Іван уже хотів потягнути за її непропорційно широкі хвостики, але вчасно помітив на етикетці замість складу і поживної цінності великий напис: *«Конфета детская подарочная. Держать при себе наготове»*. В інструктажі на пероні, наскільки він міг згадати, щось говорилося про подарунки якимось дітям, тому Іван вирішив не випробувати долю і слухняно поклав її до нагрудної кишені. Витерши піт з чола, він взяв пакетик чаю, склянку і пішов до провідника за окропом, котрий, за його уявлення-

ми, видавали в поїздах безплатно. У своїй комірчині на початку вагона провідник, не відволікаючись від телефону, коротко відрік: «Продайом тільки сразу чай. Чорний — 50, крєпкій — 300». В Івана тоді занадто боліла голова, аби сперечатися чи щось комусь доводити, тому він став у проході коло відчиненого вікна і, сподіваючись хоч трохи провітрити рота, мовчки позирав на рівненькі посадки дерев, висаджені вздовж колії.

Коли минули останню проміжну станцію, що розташовувалася вже в межах Києва, провідник наказав усім вишикуватися в проході відповідно до займаних місць, що виявилось досить нетривіальною задачею, оскільки собутильники протягом ночі часто перетасовувалися один з одним у пошуках компаньйонів, добавки чи підходящого місця для сну, і тому довелося починати перекличку знову і знову. Іванові пощастило стояти навпроти вікна, і він роздивлявся перон, на якому було повно людей у формі з папками в руках, а також знервованих фотографів, що гасили недопалки об важкі бетонні урни. Між ними бігали зграйки дітей у червоних футболках і беретах Юнармії. Деякі з них підбирали загорнуті в целофан квіти, що купкою лежали просто на пероні, і одразу ж ставали у стрій, поки старші жіночки, вбрані в болотну форму і такі самі червоні берети, натягували нитку, по якій їм доводилося рівнятися. Врешті потяг смикнувся, заgrimіли вагони, а провідник скомандував «На виход!» Одночасно з цим із хрипких колонок вокзалу полинули звуки іоніки, під яку діти, разом із солістами на записі, недоладно затягнули пісню:

*Играет зеленое море,
Догорает уж день,
И широкий, как Волга,
Блещет волнами Днепр.
Где колышутся ветви*

*Деревьев из снов.
Как тебя не любитъ мне,
Киев — мать городов?*

На виході з тамбура Івана зустрічав провідник, що з недовірою стрибав очима між розкритими паспортами і обличчям пасажирів. Коло нього стояв на цілу голову вищий чоловік у формі та фуражці і звірявся з документами в шкіряній папці.

— *Гнедой!* — сказав той командним тоном.

— Я! — так само голосно відповів Іван, завмерши на останній сходинці.

За мить провідник видобув один з паспортів і тицьнув його чоловікові під самий козирьок фуражки. Той швидко перевів на нього погляд, потім на Івана і почав щось писати в папці.

— *Есть. Автобус 61, улица Мазенина, дом 13,* — сказав він до папки. — *Проходим... Бородин!*

— Я! — вигукнув Гєша, що стояв наступним у шерензі.

Іван зіскочив на перон і, трохи побоюючись чоловіка у фуражці, відійшов на кілька кроків убік. За кілька секунд до нього підбіг хлопчик років десяти у червоній сорочці з велетенськими плямами поту і такому ж червоному береті. В руках він тримав опущені донизу три коротенькі гвоздики в целофані, перемотаному георگیївською стрічкою.

— Переверні... — гукнув один з фотографів, наводячи на них масивне око свого апарата.

Хлопчик перевернув букет і тицьнув квіти Іванові під носа. Щойно букет опинився в його руках, почулося багаторазове клацання затвора. Він подякував хлопчині, але той стояв на місці, так, ніби цього було недостатньо. Згадалася цукерка, яка вже, певно, закипіла в його ки-